Journal of Liberal Arts, Thammasat University
วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Journal homepage: https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalarts/index

ภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง “หยดน้ำตาสยาม”

ณัชรดา สมสิทธิ์*
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประเทศไทย

Representation of Westerners in the novel *Siamese Tears*

Natrada Somsith*
Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:
Received 18 November 2023
Revised 19 January 2024
Accepted 12 February 2024

คำสำคัญ
ภาพแทน
ชาวตะวันตก
หยดน้ำตาสยาม

* Corresponding author
E-mail address:
natrada.so@psu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ประพันธ์โดยแคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ (Claire Keefe-Fox) นักเขียนเชื้อสายฝรั่งเศส-อเมริกัน โดยใช้แนวคิดภาพแทน (Representation) และแนวคิดบูรพคตินิยม (Orientalism) เป็นแนวทางในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ได้แสดงภาพแทนชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางความคิด จากนักเดินทางชาวตะวันตกที่เชื่อว่าตะวันตกคือความเจริญและตะวันออกคือความล้าหลัง มาสู่ภาพแทนชาวตะวันตกที่เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสยาม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ และเป็นผู้เปล่งเสียงวิจารณ์ความอยุติธรรมที่ฝรั่งเศสกระทำต่อสยามจากกรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ผู้แต่งได้พยายามสร้างภาพแทนชาวตะวันตกให้เป็นผู้ที่มีมนุษยธรรม เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแก้ต่างว่าไม่ใช่ชาวตะวันตกทั้งหมดที่เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคม อย่างไรก็ตามในตอนท้ายของเรื่องผู้แต่งกำหนดให้ชาวตะวันตกเดินทางกลับสู่ยุโรป ทำให้มโนทัศน์ที่ว่าตะวันตกคือความเจริญและตะวันออกคือความล้าหลังกลับมามีอิทธิพลเช่นเดิม ภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายจึงมีความย้อนแย้งระหว่างภาพแทนชาวตะวันตกแบบเจ้าอาณานิคมและภาพแทนชาวตะวันตกที่มีมนุษยธรรม เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ การสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่ต่างไปจากเดิมได้สะท้อนถึงความปรารถนาของผู้แต่งที่จะลบล้างภาพแทนเจ้าอาณานิคมแบบเดิมลง และนิยามตนเองตามมโนทัศน์และคุณค่าที่สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญ

Keywords:
representation,
westerners,
Siamese Tears

Abstract

The purpose of this research article is to explore the representation of Westerners in the novel *Siamese Tears*, written by Claire Keefe-Fox, a French-American writer, using the concepts of representation and orientalism as the frameworks of this study. The results of the study revealed that the novel represents a picture of Westerners in the 19th century who underwent a change of thought. Originally, Western travelers believed that the West symbolized progress while the East symbolized backwardness, according to the concept of representation. However, the representative image of Westerners in the novel portrayed them as learners of the lifestyle and culture of Siam and as advocates who criticized the injustice caused by France to Siam regarding the land dispute on the left bank of the Mekong River, known as the Franco-Siamese War of 1893. As a result, Claire Keefe-Fox's representation of the West humanized Westerners as people who recognized cultural diversity and were in defense of the fact that not all of them agreed on colonization. Despite the new representation, the fact that the Westerners are set to return to Europe at the end of the novel still represents the West as civilization and the East as backwardness and inferiority to the West as prevalently as before. Therefore, the representation of the Western characters in the novel is a contradiction between the colonial representation of Westerners and the humane representation of Westerners who recognize cultural diversity. Additionally, creating a different image of Westerners also reflects a desire to erase the image of Westerners as former colonizers and redefine them to suit the concepts and values of today's society.

1. บทนำ

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา ชาวตะวันตกถือเป็นกลุ่มชนที่มีบทบาทอย่างมากในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของกลุ่มชนอื่นในหลายพื้นที่ของโลก ชาวยุโรปหลายชนชาติ ไม่ว่าจะเป็นสเปน ฝรั่งเศส อังกฤษ โปรตุเกส และเนเธอร์แลนด์ ได้เริ่มต้นเดินทางและค้นหาเส้นทางติดต่อค้าขายกับดินแดนในทวีปอื่น การสำรวจดังกล่าวทำให้ชาวยุโรปค้นพบดินแดนใหม่ ทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน รวมถึงเส้นทางค้าขายใหม่ในแถบเอเชียตั้งแต่อินเดียไปจนถึงจีน และเมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในตะวันตกระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ทำให้ชนชาติต่าง ๆ ในยุโรปเริ่มแข่งขันกันครอบครองทรัพยากรและแรงงานจนเกิดลัทธิจักรวรรดินิยมและการล่าอาณานิคมขึ้น

การออกเดินทางสำรวจดินแดนอื่นของชาวยุโรปสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระลอกคือ คริสต์ศตวรรษที่ 14-15 เป็นยุคของการค้นพบ (the age of discovery) คริสต์ศตวรรษที่ 17-18 เป็นยุคของการค้า (the age of mercantilism) และคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 เป็นยุคของจักรวรรดินิยม (the age of imperialism) (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2546, น. 2-3) การเข้าครอบครองดินแดนอื่นของชาวยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้พื้นดิน 3 ใน 4 ของโลกตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาวยุโรป (นพพร ประชากุล, 2552, น. 207)

การแข่งขันกันขยายจักรวรรดิของชาวยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้ชาวยุโรปจำนวนมากเริ่มเดินทางออกจากดินแดนบ้านเกิดของตนเพื่อไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนใหม่ด้วยความเชื่อที่ว่าชนชาติของตนมีความแข็งแกร่งและมีอารยธรรมที่สูงกว่าชนชาติอื่น ความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวยุโรปเดินทางไปยังดินแดนอื่นด้วยจิตสำนึกของผู้เผยแพร่ความรู้ และยึดเอาอารยธรรมของตนเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินอารยธรรมอื่น นอกจากนี้ ชาวยุโรปยังมีความเชื่ออีกว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมของชาวพื้นเมืองให้ทันสมัยเป็นภารกิจด้านมนุษยธรรมที่ชาวยุโรปผู้เจริญแล้วควรปฏิบัติ (the white man's burden) เพื่อปลดปล่อยชาวพื้นเมืองให้พ้นจากความงมงาย ล้าหลัง หรือยากเข็ญ ดังนั้น ชาวยุโรปจึงได้นำเอาผลผลิตของอารยธรรมสมัยใหม่ เช่น ระบบบริหารราชการ ระบบการศึกษา อุตสาหกรรม โรงพยาบาลไปบังคับหยิบยื่นให้แก่คนในดินแดนอื่นด้วย (นพพร ประชากุล, 2552, น. 210-212)

ประเทศไทยถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการล่าอาณานิคมเช่นกัน โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2559, น. 14-15) ได้กล่าวถึงประเทศไทยในปลายศตวรรษที่ 19 ว่า ประเทศไทยพยายามอย่างมากที่จะปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย มีการเรียนรู้และเลียนแบบวิทยาการจากตะวันตก มีการยกเลิกและปรับปรุงวัฒนธรรมประเพณีเดิมบางประการเพื่อแสดงถึงความศิวิไลซ์ ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับช่วงเวลาดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการสร้างงานวรรณกรรม ภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์ร่วมสมัยอยู่บ่อยครั้ง เช่น นวนิยายเรื่อง *ทวิภพ*

ใช้เหตุการณ์การเสียดินแดนและการปรับตัวเพื่อตอบรับอิทธิพลจากตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 มาประกอบโครงเรื่อง หรือนวนิยายเรื่อง *รากนครา* ได้กล่าวถึงการตอบรับความทันสมัยจากตะวันตกและการทำธุรกิจค้าไม้ในพื้นที่ล้านนา เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้มักแสดงภาพแทนชาวตะวันตกให้เป็นผู้ที่มีความรู้ มีอำนาจ ยึดมั่นในวัฒนธรรมตะวันตก และแสดงพฤติกรรมเอาเปรียบชาวพื้นเมือง

การสร้างภาพแทนชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมของนักเขียนชาวไทยดังที่กล่าวไปข้างต้นเป็นมุมมองของชาวไทยที่มีต่อชาวตะวันตก ในทางกลับกันชาวตะวันตกเองก็มีมุมมองและได้สร้างภาพแทนเกี่ยวกับสยามในยุคอาณานิคมเช่นกัน โดยนวนิยายเรื่องหนึ่งที่นักเขียนชาวตะวันตกได้ถ่ายทอดมุมมองถึงสยามไว้ก็คือ นวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* หรือ *Siamese Tears* (2558) ประพันธ์โดยแคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ (Claire Keefe-Fox) นักเขียนชาวตะวันตกเชื้อสายฝรั่งเศส-อเมริกัน ซึ่งเคยเข้ามาทำงานและใช้ชีวิตในประเทศไทย นวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับชีวประวัติของนางแอนนา เลียวโนเวนส์ หญิงชาวตะวันตกที่เข้ามาสอนหนังสือในพระบรมมหาราชวังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ ลักษณะเด่นของนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* คือ การบรรยายถึงวิถีชีวิตของชาวตะวันตกในสยาม และการบรรยายทัศนะของชาวตะวันตกต่อกรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงระหว่างฝรั่งเศสและสยาม หรือวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 โดยผู้แต่งใช้มุมมองของชาวตะวันตกในการนำเสนอเรื่องราว

นวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* มีองค์ประกอบของวรรณกรรมการเดินทาง (travel writing) หรือเรื่องเล่าการเดินทาง (travel narrative) โดย นพมาตร พวงสุวรรณ (2551, น. 13-14) ได้อธิบายว่า เรื่องเล่าการเดินทางเกิดขึ้นและพัฒนาควบคู่กับการเดินทางของชาวตะวันตกที่เดินทางไปยังดินแดนห่างไกล ในยุคอาณานิคมนั้นเรื่องเล่าการเดินทางได้รับความนิยมอย่างมากและถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของเจ้าอาณานิคมในการเข้ายึดครองดินแดนอื่น โดยปรากฏการสร้างเรื่องเล่าเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการอ้างสิทธิ์และปฏิสัมพันธ์ในบทบาทต่าง ๆ ระหว่างตะวันตกและดินแดนอื่น ทั้งนี้ เรื่องเล่าการเดินทาง หมายถึง งานเขียนที่มีหลากหลายรูปแบบ เช่น บันทึก เรื่องสั้น และความเรียง ซึ่งผู้เล่าเรื่องจะบันทึกเหตุการณ์จากการเดินทางด้วยตนเอง หรืออาจนำข้อมูลจากงานที่เกิดขึ้นก่อนหน้ามาใช้ในการเขียน มักมีการเชื่อมโยงถึงเรื่องราวของวัฒนธรรม การเมือง และอำนาจ มีการบรรยายเกี่ยวกับสิ่งที่แปลก แตกต่าง และอันตรายในดินแดนอื่น นักเดินทางหรือผู้เล่าเรื่องจะต้องเผชิญกับเหตุการณ์หรือความเป็นอื่น เรื่องเล่าการเดินทางไม่ใช่การบันทึกข้อเท็จจริง แต่เป็นการประพันธ์ที่ผสานกับจินตนาการของผู้บันทึกร่วมอยู่ด้วย การถ่ายทอดเรื่องราวจะแสดงผ่านมุมมองของคนนอกพื้นที่และมีลักษณะเป็นภาพเหมารวม (stereotype) ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านเรื่องเล่าการเดินทางในยุคต่าง ๆ เรื่อยมา

ทั้งนี้ เรื่องเล่าการเดินทางในยุคอาณานิคมที่แต่งโดยนักเขียนชายจะได้รับความนิยมและได้รับการยอมรับมากกว่าผลงานของนักเขียนหญิง เรื่องเล่าการเดินทางในยุคอาณานิคมที่มีชื่อเสียงยกตัวอย่างเช่น วรรณกรรมเรื่อง *King Solomon's Mines* (1885) และ *She* (1887) แต่งโดย Sir Henry Rider Haggard ซึ่งกล่าวถึงการผจญภัยของชาวอังกฤษในแอฟริกา และตัวอย่างเรื่องเล่าการเดินทางที่สร้างการรับรู้เกี่ยวกับสยามตามมุมมองของชาวตะวันตกก็คือ *The English at the Siamese Court* (1870) และ *The Romance of the Harem* (1872) แต่งโดย แอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonowens) และนวนิยายเรื่อง *Anna and the King of Siam* (1944) แต่งโดยมาร์กาเร็ต แลนดอน (Margaret Landon) เป็นต้น

ทั้งนี้ แม้ว่า *หยดน้ำตาสยาม* จะมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าการเดินทาง มีการกำหนดช่วงเวลาในวรรณกรรมเป็นยุคอาณานิคม ตั้งแต่ ค.ศ. 1890-1896 และบอกเล่าถึงสยามด้วยมุมมองของชาวตะวันตกเช่นเดียวกับเรื่องเล่าการเดินทางในยุคก่อนหน้า โดยเฉพาะผลงานของแอนนา เลียวโนเวนส์ และมาร์กาเร็ต แลนดอน หากแต่ผู้วิจัยพบว่า การบรรยายถึงตัวละครชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* มีลักษณะต่างออกไป กล่าวคือ นวนิยายเรื่องนี้มีการบรรยายให้ตัวละครหญิงชาวตะวันตกตระหนักว่าสยามมีวัฒนธรรมของตนเอง กำหนดให้ชาวตะวันตกเป็นเพื่อนกับชาวสยาม และวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของชนชาติฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 การบรรยายทัศนะของตัวละครในลักษณะนี้ต่างไปจากชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมในวรรณกรรมเรื่องอื่นที่มักอิงอยู่กับกรอบแนวคิดบูรพคดีนิยม (Orientalism) ซึ่งมักบรรยายภาพชาวตะวันตกให้เป็นผู้ที่มีความรู้ หรือเป็นผู้ที่จะนำพาชาวพื้นเมืองหลุดพ้นจากความโง่เขลาสู่ความเจริญโดยที่มีตะวันตกเป็นแบบอย่าง

มุมมองและทัศนะของชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* เป็นสิ่งที่นักวิชาการให้ความสนใจ โดยตรีศิลป์ บุญขจร (2558, คำนิยม) ได้กล่าวว่า ความน่าสนใจของนวนิยายเรื่องนี้คือ *“การนำเสนอทัศนะและเสียงของสยามต่อวิกฤตคุกคาม ผ่านการบอกเล่าในบันทึกของแหม่มซุลีที่ถ่ายทอดทัศนะ อารมณ์ และความรู้สึกของชาวสยามต่อภาวะวิกฤติในครั้งนั้น”* การบอกเล่าเรื่องราวของสยามผ่านสายตาชาวตะวันตกนี้ทำให้เห็นถึงทัศนะของชาวตะวันตกในปัจจุบันต่อการล่าอาณานิคม และส่งผลให้เกิดการสร้างภาพแทนชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่แตกต่างไปจากเดิม

ทั้งนี้ การศึกษา *“ภาพแทนของชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง หยดน้ำตาสยาม”* มุ่งพิจารณาภาพแทนของชาวตะวันตกยุคอาณานิคมที่ผู้แต่งชาวตะวันตกในยุคปัจจุบันสร้างสรรค์ขึ้น การศึกษาครั้งนี้อ้างอิงแนวคิดสำคัญที่ว่า ภาพแทนเกิดจากการประมวลความนึกคิดของบุคคลต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ จนเป็นมโนทัศน์ (concept) ต่อส่งใดสิ่งหนึ่ง และในกระบวนการสร้างภาพแทน ผู้แต่งคือผู้ที่ใส่ *ความหมาย* ลงไปในการนำเสนอ (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2548,

น. 3) โดยการศึกษาภาพแทนชาวตะวันตกในครั้งนี้อาจแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะทบทวนประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคมโดยชาวตะวันตกเอง จนเป็นที่มาของการสร้างภาพแทนชาวตะวันตกดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม*

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพแทนชาวตะวันตกในสังคมสยามจากนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ซึ่งประพันธ์โดยแคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ (Claire Keefe-Fox)

3. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง *ภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง หยดน้ำตาสยาม* นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากรอบแนวคิด ตลอดจนศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดเรื่องภาพแทน (Representation)

Stuart Hall (Hall, 1997, pp. 1- 47) ได้อธิบายว่า ภาพแทน คือ การผลิตความหมายผ่านภาษา เป็นกระบวนการสร้างความหมายและเปลี่ยนแปลงความหมายระหว่างสมาชิกในสังคม โดยภาพแทนเกิดจากการประมวลความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างคน สิ่งของ เหตุการณ์ ทำให้เกิดระบบคิดและระบบให้ความหมาย นอกจากนี้ ภาพแทนยังหมายถึงการแสดงถึงความนึกคิด (concept) ของบุคคล โดยความคิดจะถูกสร้างหรือถ่ายทอดเป็นสัญญะ และนำเสนอผ่านภาษา ผู้ที่เข้าใจภาพแทนจำเป็นจะต้องมีความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับภาพแทนหรือมีมโนทัศน์เกี่ยวกับภาพแทนอยู่บ้าง จึงจะเข้าใจว่าภาพแทนดังกล่าวหมายถึงสิ่งใด ภาพแทนประกอบขึ้นมาได้ด้วย 2 กระบวนการ คือ 1) ภาพแทนที่เกิดขึ้นในจิตใจ (mental representations) เป็นการสร้างจินตภาพหรือการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นในสำนึกของบุคคลเมื่อคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ภาพแทนในลักษณะนี้เกิดจากการจัดกลุ่มสิ่งของผู้คน ความรู้สึก หรือสถานการณ์ที่มีลักษณะบางอย่างร่วมกันให้เป็นสิ่งเดียวกัน ความหมายที่เกิดขึ้นจะเกิดจากความคิดรวบยอด กรอบความคิด หรือภาพความคิดต่อสิ่งนั้น ๆ โดยเกิดขึ้นในสำนึกของมนุษย์ และ 2) ภาพแทนที่ปรากฏเป็นสัญญะ (sign) คือ ภาพแทนที่เกิดจากการพยายามสื่อสารความคิดหรืออธิบายจินตภาพที่อยู่ในใจออกมาให้ผู้อื่นทราบ โดยผ่านข้อความ เสียง ภาพ ท่าทาง สีหน้า วัตถุ ทั้งนี้ หากบุคคลมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมจะไม่สามารถเข้าใจหรือสื่อความหมายในสิ่งเดียวกันได้ แต่ถ้าบุคคลมีกรอบคิดหรือมโนทัศน์ที่คล้ายกัน แม้จะเป็นเพียงมโนทัศน์พื้นฐาน ก็จะทำให้บุคคลสามารถถ่ายทอดหรือเข้าใจภาพแทนตรงกันได้

นอกจากนี้ Hall (1997, p. 1-2) ยังได้ระบุว่า ภาพแทนเป็นระบบการประกอบสร้างความหมายที่ซับซ้อน เกิดจากการจัดกลุ่ม การเรียบเรียงที่หลากหลาย ถ้าบุคคลมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันก็จะสร้างภาพแทนในลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

Roland Barthes (Barthes, 1972, as cited in Hall, 1997, p. 23) นักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ศึกษาสัญญะ (sign) และการตีความในสื่อหรือวัฒนธรรม ได้อธิบายว่า สัญญะถูกใช้เป็นรหัสเพื่อสื่อความหมายบางประการ โดยสัญญะมีหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นข้อความ ภาพถ่าย โฆษณา หรือวัฒนธรรมประเพณี เราต้องตีความรหัสดังกล่าวเพื่อหาความหมายที่ซ่อนอยู่ โดยเฉพาะความหมายโดยนัย ซึ่งการหาความหมายที่ซ่อนอยู่นี้จะเปิดเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ มโนทัศน์ ความเชื่อ และระบบคุณค่าที่สังคมยึดถือ ทำให้ผู้ศึกษาเห็นถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดภาพแทน ตลอดจนตระหนักถึงอำนาจของผู้สร้างหรือผู้เขียนต่อการสร้างภาพแทนมากขึ้น

3.2 แนวคิดบูรพคดีนิยม (Orientalism)

Edward Said (Said, 1994) อธิบายถึงแนวคิดบูรพคดีนิยมว่า เป็นองค์ความรู้ที่อธิบายความแตกต่างระหว่างตะวันตกและตะวันออก โดยองค์ความรู้ดังกล่าวเกิดจากกลุ่มนักบูรพคดีนิยม (Orientalist) อันหมายถึงผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นนักเดินทาง นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ นักปรัชญา ทหาร หรือนักปกครอง ชาวตะวันตกเหล่านี้เป็นผู้รวบรวมข้อมูลและบันทึกเกี่ยวกับตะวันออกไว้ ทั้งนี้ ด้วยมโนทัศน์แบบเจ้าจักรวรรดิ ตลอดจนความเจริญทางด้านวิทยาการของตะวันตก ทำให้ชาวตะวันตกใช้บรรทัดฐานของตะวันตกในการตัดสินตะวันออก บรรยายถึงตะวันออกตามความนึกคิดและจินตนาการของตนเอง เกิดเป็นภาพแทนของชาวตะวันออกที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง โดยชาวยุโรป (western) มักบรรยายถึงตนเองว่าเป็นกลุ่มชนที่มีความศิวิไลซ์ มีเหตุผล มีคุณธรรม มีวุฒิภาวะ หรือมีสถานะปกติ และกำหนดให้ชาวตะวันออก (other, non-western) คือกลุ่มชนที่ล้าหลัง มีพื้นฐานความคิดและวิถีชีวิตที่ด้อยคุณภาพ ต้องได้รับการช่วยเหลือและแก้ไข เหมือนเด็กที่ไร้เดียงสา ไม่มีเหตุผล มีการพัฒนาทางสังคมที่ต่ำ ทำให้ชาวตะวันตกต้องเข้าไปช่วยเหลือดูแล และวางรากฐานทางสังคมให้ ตะวันออกจึงกลายเป็นสิ่งที่ชาวตะวันตกสามารถครอบครองได้ และตะวันออกเป็นโลกแฟนตาซีของชาวตะวันตก

ทั้งนี้ การบรรยายถึงตะวันออกยังช่วยให้ชาวตะวันตกนิยามและมองเห็นตนเองได้ชัดเจนขึ้นอีกด้วย โดยชาวตะวันตกจะวางตนเองในลักษณะตรงข้ามและเหนือกว่าชาวตะวันออกทั้งแนวคิด ภาพลักษณ์ บุคลิก และประสบการณ์ และกำหนดให้ตะวันออกเป็นเครื่องมือยืนยันความศิวิไลซ์และวัฒนธรรมของตะวันตก

การถ่ายทอดภาพชาวตะวันออกของชาวตะวันตกที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำอยู่ฝ่ายเดียว ชาวตะวันออกไม่สามารถเปล่งเสียงเพื่ออธิบายเกี่ยวกับตนเองในโลกตะวันตกได้ ตะวันออกจึง

เปรียบเสมือน *ความเงียบ* สำหรับตะวันตก ภาพแทนของชาวตะวันออกในยุคอาณานิคมจึงเป็นภาพแทนที่ถูกครอบงำไปด้วยวิถีคิดของชาวตะวันตก อีกทั้งชาวตะวันตกต่างก็พากันส่งต่อภาพแทนเหล่านี้ โดยไม่ได้สนใจที่จะทำความเข้าใจชาวตะวันออกอย่างแท้จริง

Jouhki and Pennanen (2012, pp. 4-8) ได้อธิบายถึงบูรพคดีนิยมว่า สาเหตุที่ตะวันตกอธิบายถึงตะวันออกแท้จริงแล้วก็เพื่อที่จะยืนยันตัวตนและแสดงที่มาของชาวตะวันตกเอง ชาวตะวันตกจึงให้ความสำคัญต่อการอธิบายความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของตะวันตกและตะวันออกอย่างมาก แนวคิดบูรพคดีนิยมจึงเป็นการแสดงถึงความภูมิใจในตนเองที่ยุโรปเป็นศูนย์กลางความเจริญ ปฏิบัติการดังกล่าวสร้างภาพแทนให้ตะวันออกกลายเป็นสิ่งแปลกประหลาด มีการอธิบายว่าชาวตะวันออกเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ และมีการสร้างตะวันออกให้ลึกลับกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งที่ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ยุโรปยังไม่มีแนวคิดว่าตะวันออกด้อยกว่าหรือต้องอยู่ภายใต้การปกครองของยุโรป ตะวันตกและตะวันออกมีความสัมพันธ์ที่รู้จักซึ่งกันและกัน มีการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน มีการแปลวรรณกรรมกันไปมาระหว่างเปอร์เซีย สันสกฤต และยุโรป แต่ในยุคจักรวรรดินิยมความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกลบล้างออกไป กลายเป็นความสัมพันธ์ที่ตะวันตกมีสถานะเหนือกว่าตะวันออก

3.3 เรื่องเล่าการเดินทาง (travel narrative)

นพมาตร พวงสุวรรณ (2551, น. 13-28) ได้อธิบายถึงเรื่องเล่าการเดินทาง (travel narrative) ว่าหมายถึง เรื่องราวที่มีรูปแบบที่เชิญชวนให้น่าอ่าน ซึ่งมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งที่แปลก แตกต่าง และอันตราย โดยนักเดินทางหรือผู้เล่าเรื่องจะต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือความเป็นอื่น เรื่องเล่าการเดินทางมีทั้งสารคดีและบันเทิงคดี มีการใช้มุมมองของคนนอกพื้นที่ในการถ่ายทอดเรื่องราว เรื่องเล่าการเดินทางไม่ใช่ข้อเท็จจริงหรือความจริงทั้งหมด แต่เป็นวรรณกรรมที่มีจินตนาการของผู้บันทึกร่วมอยู่ด้วย โดยขนบของเรื่องเล่าการเดินทางมักประกอบด้วย

1. โครงเรื่อง แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ การออกเดินทาง การผจญภัย และการเดินทางกลับ ตัวละครมักจะเป็นผู้ชายเป็นผู้ออกเดินทางสำรวจพื้นที่ห่างไกล เผชิญหน้ากับกลุ่มชนที่มีความเป็นอื่นหรือล้าหลัง พบเจอกับอันตรายและความลึกลับ ตัวละครเอกจะต้องฝ่าฟันอันตรายหรืออุปสรรคและได้รับชัยชนะ วรรณกรรมจะจบลงโดยการที่ตัวละครเอกเดินทางกลับบ้านอย่างปลอดภัย

2. เนื้อหามีการเน้นย้ำถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชาวตะวันตกที่แตกต่างไปจากความคุ้นชินในบ้านเกิดของตน ผู้แต่งมักจะบรรยายถึงการปะทะกันของความคิดเดิมและความคิดใหม่ ตัวละครจะปรับตัวและอยู่รอดได้ในขณะที่ใช้ชีวิตในดินแดนอื่น

และบรรยายว่าการเดินทางที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นเพียงความทรงจำหรือเป็นเสมือนภาพฝันของผู้เดินทาง

3. ตัวละครเอกชายมักจะทำหน้าที่เป็นผู้เล่า โดยผู้แต่งจะใช้มุมมองบุรุษที่ 1 เพื่อแสดงถึงการปะทะกันระหว่างตัวตน (self/individual) และความเป็นอื่น (other) อีกทั้งมุมมองของตัวละครเอกชายชาวตะวันตกจะทำหน้าที่เป็นผู้สำรวจและเป็นผู้ตีความ ทำให้บ่อยครั้งมีการเผยให้เห็นความคิดที่ว่ายุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric) ยกย่องตัวตน สังคม และวัฒนธรรมของตัวละครเอกชายให้สูงกว่าและเจริญกว่าผู้คนและดินแดนใหม่ ตลอดจนกำหนดให้ชาวพื้นเมืองคือผู้ที่ไร้เดียงสาและด้อยกว่า บ่อยครั้งมีการกำหนดให้ตัวละครเอกชายมีสถานะเป็นวีรบุรุษที่แข็งแรง สง่างาม เป็นนักรัก และมีสถานะเป็นเจ้านายของชาวพื้นเมือง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง *ภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง หยดน้ำตาสยาม* เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นศึกษาข้อมูลและทำการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษานวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ซึ่งมีโครงเรื่องกล่าวถึง หญิงสาวเชื้อสายฝรั่งเศส-อังกฤษที่เดินทางมาสยาม กล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวตะวันตกในสยาม และบรรยายถึงทัศนะของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากมุมมองของ *จูลี่ กาเล* ซึ่งเป็นตัวละครเอกและเป็นผู้บอกเล่าถึงวิถีชีวิตของชาวตะวันตกในสยามผ่านบันทึกและจดหมายส่วนตัว เป็นข้อมูลหลักในการศึกษา

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* โดยใช้แนวคิดเรื่องภาพแทน (Representations) เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา ประกอบกับการศึกษาแนวคิดเรื่องบูรพคดีนิยม (Orientalism) และเรื่องเล่าการเดินทาง (travel narrative) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อมโนทัศน์ของผู้แต่งในด้านการสร้างโครงเรื่อง การสร้างภูมิหลังของตัวละคร ตลอดจนการสร้างวิธีคิดและการแสดงออกของตัวละครชาวตะวันตก

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิธีวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) โดยพิจารณาบทบาทของตัวละคร บทบรรยาย และบทสนทนา เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ภาพแทนชาวตะวันตกที่ปรากฏในนวนิยาย

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์บทบาทของตัวละครชาวตะวันตก โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดภาพแทน (Representation) ทั้งนี้ การสร้างภาพแทนของชาวตะวันตกในนวนิยายมีขนบการแต่งเรื่องเล่าการเดินทางในยุคอาณานิคม (travel narrative) ขณะเดียวกันก็มีการบรรยายที่เกี่ยวข้องกับชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเรื่องบูรพคดีนิยม (Orientalism) เพื่อช่วยพิจารณาการสร้างภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ด้วย

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

ชาวตะวันตก เป็นคำที่ปรากฏการนิยามความหมายและการใช้ในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับศาสตร์และบริบทของคำ โดย Jouhki and Pennanen (2012, p. 1) ได้รวบรวมและอธิบายความหมายของคำว่า ชาวตะวันตก สามารถสรุปได้ว่า ชาวตะวันตกคือกลุ่มชนที่กำเนิดและดำเนินชีวิตอยู่ในดินแดนตั้งแต่ยุโรปและอเมริกาเหนือ เป็นกลุ่มชนที่มีความเจริญทางด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นกลุ่มชนที่มั่งคั่ง นับถือศาสนาคริสต์ เป็นผู้มีความรู้สมัยใหม่ หรือเป็นกลุ่มชนผิวขาว ในขณะที่ชนพื้นเมืองมีความเห็นว่าชาวตะวันตกเย็นชาเชื่อมั่นในเหตุผล เหยียดหยามกลุ่มชนอื่น ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และต้องการครอบครองดินแดนอื่น

6. ภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม*

หากพิจารณาถึงกระแสวรรณกรรมในยุคปัจจุบัน วรรณกรรมประเภทหนึ่งที่นักเขียนหยิบยกมานำเสนอบ่อยครั้งและผู้อ่านให้ความสนใจก็คือ การนำบันทึกทางประวัติศาสตร์มาตีความใหม่ด้วยทัศนะที่ต่างไปจากเดิม หรือการบอกเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากมุมมองของบุคคลธรรมดาแทนมุมมองของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ กระแสความสนใจต่อเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้อาจเป็นผลมาจากการให้ความสำคัญต่อเรื่องเล่ากระแสรอง (small narratives) ที่เข้ามามีบทบาทต่อรองช่วงชิงพื้นที่ของเรื่องเล่ากระแสหลัก (grand narratives) ทำให้เกิดการทบทวนประเด็นทางสังคม การตระหนักถึงกลุ่มชนที่มีความหลากหลาย และเกิดการให้คุณค่าและการให้ความหมายต่อมนุษย์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยมุมมองที่ต่างไปจากเดิม (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, น. 131)

นวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามทบทวนและนำเสนอเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ด้วยมุมมองที่ต่างไปจากเดิม โดยแคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ ได้นำกรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงระหว่างฝรั่งเศส-สยามใน

พ.ศ. 2436 หรือ วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 มาเป็นเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง หากแต่บรรยายให้เห็นว่าชาวยุโรปบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคม ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์ชนชาติฝรั่งเศสว่าเป็นผู้คุกคามดินแดนอื่นอย่างอยุติธรรม การบรรยายในลักษณะนี้ต่างจากมโนทัศน์และบันทึกของชาวตะวันตกยุคอาณานิคมที่มีแนวคิดชาตินิยม และเห็นด้วยกับการขยายอาณาเขตและการค้นหาทรัพยากรของจักรวรรดิที่ตนสังกัด การบรรยายถึงชาวตะวันตกยุคอาณานิคมของแคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ จึงเป็นการพยายามสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่มีอัตลักษณ์บางอย่างแตกต่างออกไป โดยปรากฏการนำเสนอภาพแทนของชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ดังนี้

6.1 นักเดินทางชาวตะวันตกในดินแดนตะวันออก

ผู้แต่งได้เริ่มต้นนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ตามขนบการแต่งเรื่องเล่าการเดินทางของชาวตะวันตก โดยการกำหนดให้ตัวละครเอกชาวตะวันตกภารกิจต้องเดินทางสู่ดินแดนลึกลับห่างไกล การบรรยายในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับบริบทสังคมตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 หรือยุคจักรวรรดินิยม (the age of imperialism) ซึ่งชาวตะวันตกออกจากดินแดนของตนเองไปยังดินแดนอื่นด้วยมโนทัศน์ที่ว่า ชาวตะวันตกคือกลุ่มชนที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านความรู้และวิทยาการ และชาวตะวันตกเป็นกลุ่มชนที่ควรจะเป็นผู้ชี้นำให้กลุ่มชนอื่นหลุดพ้นจากความงมงาย ล้าหลัง หรือความยากเข็ญ (นพพร ประชากุล, 2552, น. 211) ทั้งนี้ ภาพของนักเดินทางชาวตะวันตกที่เดินทางสู่ดินแดนตะวันออกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ถ่ายทอดผ่านตัวละคร *หลุยส์ กาเล* และ *จูลี่ กาเล*

ตัวละครแรกที่ผู้แต่งได้ถ่ายทอดภาพนักเดินทางชาวตะวันตกในยุคอาณานิคม และเป็นตัวละครที่เป็นจุดเริ่มต้นของนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ก็คือ *หลุยส์ กาเล* ชายหนุ่มนักพฤกษศาสตร์ เภสัชกร เป็นทายาทเจ้าของธุรกิจน้ำหอมในฝรั่งเศส และเป็นสามีของจูลี่ หลุยส์ไม่สนใจธุรกิจของทางบ้านมากนัก แต่ใฝ่ฝันถึงการเดินทางมาสำรวจพืชพรรณไม้ในตะวันออกมากกว่า จุดมุ่งหมายของชายหนุ่มคือการค้นพบกล้วยไม้ พันธุ์ไม้เลื้อย หรือเฟิร์นสายพันธุ์ใหม่สักต้นเพื่อที่จะตั้งชื่อพันธุ์ไม้ชนิดนั้นตามนามสกุลของตนเอง หลุยส์ได้เข้าร่วมกับคณะสำรวจพันธุ์ไม้และทำแผนที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงของเมอร์ซิเออร์ออกุสต์ ปาวี

ความสนใจพันธุ์ไม้ในตะวันออกและความต้องการเดินทางไปยังดินแดนตะวันออกของหลุยส์เป็นการจำลองทัศนะของชาวตะวันตกที่มุ่งหวังจะออกเดินทางสู่อาณานิคมเพื่อสำรวจดินแดนใหม่ โดยผู้แต่งได้บรรยายมโนทัศน์ของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่เชื่อว่าการออกสำรวจดินแดนอาณานิคมเป็นการพัฒนาความรู้ผ่านการอธิบายถึงคณะสำรวจว่า

> “เป็นคณะเดินทางสำรวจทางวิทยาศาสตร์และทำแผนที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงครับ ผมหวังว่าจะค้นพบพืชชนิดใหม่หลาย ๆ ชนิด จะได้บรรยายและจัดทำรายการบัญชีพืชพวกนี้ด้วย บางทีจะได้ส่งตัวอย่างไปให้พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ เพราะว่าสภาพภูมิอากาศและธรณีวิทยาของที่ราบสูงและที่ราบทางเหนือของลาวนั้นแตกต่างจากแถวตังเกี๋ยมาก ๆ ดังนั้นประเภทของพืชพันธุ์ต่าง ๆ ก็น่าจะไม่เหมือนกัน” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 45)

การบรรยายจุดมุ่งหมายของคณะสำรวจชาวตะวันตกและท่าทีความเป็นนักพฤกษศาสตร์ของหลุยส์เป็นการจำลองภาพแทนชาวตะวันตกในยุคจักรวรรดินิยมที่ออกเดินทางสู่ดินแดนอื่น โดยมีเหตุผลด้านการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับตะวันออกเป็นหลักการสำคัญ การแสดงภาพแทนชาวยุโรปที่สำรวจและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับตะวันออกยังสะท้อนวิธีคิดของชาวยุโรปที่เชื่อว่าตนเองคือผู้ที่จะเข้าไปช่วยเรียบเรียงสิ่งที่ไม่มีระเบียบในดินแดนตะวันออกให้เป็นระเบียบ และเป็นผู้ที่จะจัดกลุ่มทรัพยากรที่ชาวพื้นเมืองไม่เห็นคุณค่าให้มีคุณค่ามากขึ้นอีกด้วย โดยผลตอบแทนจากการกระทำความดีของชาวตะวันตกคือ ประสบการณ์และเกียรติยศชื่อเสียงที่ชาวตะวันตกจะได้รับจากการสำรวจและการพัฒนาความรู้ให้แก่ชาวพื้นเมืองหรือมนุษยชาติ

การถ่ายทอดภาพแทนนักเดินทางชายชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมผ่านหลุยส์ กาเลสอดคล้องกับภาพแทนชาวตะวันตกในบันทึกการเดินทางหรือวรรณกรรมตามแนวคิดบูรพคดีนิยม ซึ่ง Said (1994, p. 7) ได้ระบุว่ากลุ่มนักวิทยาศาสตร์ นักวิชาการ บาทหลวง พ่อค้า และทหารเป็นชาวตะวันตกที่เดินทางมายังตะวันออกเพื่อสำรวจดินแดนใหม่ สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับตะวันออก และเพื่อสร้างเกียรติประวัติให้ตนเองด้วยการพิชิตตะวันออกอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การที่แคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ กำหนดให้หลุยส์เป็นสมาชิกคนหนึ่งในคณะสำรวจของเมอร์ซิเออร์ปาวี ซึ่งตามประวัติศาสตร์ไทยระบุว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2436 อีกทั้งผู้แต่งได้บรรยายว่าคณะสำรวจมุ่งเน้นไปในด้านการทำแผนที่และการสำรวจพรรณไม้ จึงเป็นไปได้ว่า แท้จริงแล้วภาพแทนชาวตะวันตกที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอคือ ภาพตัวแทนจักรวรรดิตะวันตกในยุคอาณานิคมที่ต้องการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติและล่าอาณานิคมในดินแดนตะวันออก โดยมีหลุยส์เป็นผู้ประเมินค่าทรัพยากรที่ค้นพบ และผู้แต่งซึ่งเป็นชาวตะวันตกเองก็ตระหนักถึงภารกิจที่แฝงอยู่ในการเดินทางและการศึกษาตะวันออกครั้งนี้

นอกจากตัวละครหลุยส์ กาเล ชายชาวฝรั่งเศสที่เดินทางมาสำรวจดินแดนตะวันออกแล้ว ผู้แต่งยังได้สร้างตัวละครนักเดินทางผู้หญิงคือ *จูลี่ กาเล* ขึ้นมาด้วย โดยผู้แต่งบรรยายถึงหญิงสาวว่า จูลี่มาจากครอบครัวนักธุรกิจอุตสาหกรรมที่ดำเนินชีวิตอย่างสะดวกสบายในปารีส และติดตามข้อมูลข่าวสารจากดินแดนอาณานิคมเพื่อโอกาสทางการค้า จูลี่แต่งงานกับหลุยส์และตัดสินใจเดินทางมายังสยามเพื่อมาอยู่ร่วมกับสามี ทั้งนี้ หลุยส์เดินทางมาก่อนกับคณะสำรวจทำให้จูลี่ต้องเดินทางเพียงลำพัง เมื่อจูลี่มาถึงสยามและอยู่ร่วมกับสามีได้ไม่นาน หลุยส์ก็เสียชีวิตด้วยไข้ป่าระหว่างการสำรวจพันธุ์ไม้และทำแผนที่ จูลี่ซึ่งกำลังตั้งครรภ์ไม่สามารถเดินทางโดยเรือกลับยุโรปได้ทันที จึงต้องดำเนินชีวิตในสยามต่อไป ระหว่างนั้นจูลี่หารายได้ด้วยการสอนหนังสือในพระบรมมหาราชวัง ได้ทำความรู้จักชาวสยาม เรียนรู้วัฒนธรรมของชาวสยาม และอาศัยอยู่ในสยามช่วงวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112

การเล่าเรื่องผ่านตัวละครหญิงนี้แตกต่างไปจากขนบการแต่งเรื่องเล่าการเดินทางที่มักกำหนดให้ตัวละครเอกชายเป็นผู้ผจญภัย การใช้มุมมองของผู้หญิงใน *หยดน้ำตาสยาม* อาจเกิดจากอิทธิพลของเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นก่อนหน้าอย่างชีวประวัติของแอนนา เลียวโนเวนส์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าการเดินทางเช่นกัน และเป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้เกี่ยวกับสยามในยุคแห่งการล่าอาณานิคมอย่างมาก ทั้งนี้ การที่ผู้แต่งสร้างตัวละครหญิงชาวตะวันตกอย่างจูลี่ดูเหมือนจะเป็นความตั้งใจของผู้แต่งที่จะสร้างตัวละครคู่เปรียบเทียบกับวรรณกรรมที่เกิดขึ้นก่อนหน้า เพื่อแสดงให้เห็นว่าทัศนะของชาวตะวันตกต่อสยามและการล่าอาณานิคมเปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้การสร้างภาพแทนของชาวตะวันตกต่างไปจากเดิม

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งไม่ได้แสดงให้เห็นถึงภาพแทนของชาวตะวันตกที่เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่แรก ในช่วงต้นของนวนิยายผู้แต่งได้อธิบายถึงจูลี่ว่า หญิงสาวไม่เคยเดินทางไปตะวันออก ดังนั้นมโนทัศน์ของจูลี่ที่มีต่อตะวันออกจึงเป็นมโนทัศน์แบบเจ้าอาณานิคมจากตะวันตกที่เชื่อว่า ตะวันตกคือความเจริญ ความสมบูรณ์พร้อม และตะวันออกคือดินแดนห่างไกล ล้าหลัง และอันตราย ผู้แต่งบรรยายท่าทีของจูลี่ที่ได้พูดคุยกับหลุยส์เกี่ยวกับตะวันออกว่า หญิงสาว “*อ้าปากค้างอย่างพิศวง เธอแทบไม่เคยคิดถึงเมืองลาวว่าเป็นสถานที่ซึ่งมีอยู่จริง แต่เป็นเพียงชื่อที่เธอเห็นในหนังสือพิมพ์บางครั้งบางคราว*” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 44) ความประหลาดใจของจูลี่เป็นการแสดงภาพแทนของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่มีมโนทัศน์ต่อตะวันออกว่าเป็นดินแดนลี้ลับ ห่างไกล และมีสถานะก้ำกึ่งระหว่างการเป็นดินแดนที่มีอยู่จริงหรือเป็นเพียงดินแดนในตำนาน นอกจากนี้ ผู้แต่งยังกำหนดให้จูลี่ *อิจฉา* (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 52) หลุยส์ที่มีโอกาสเดินทางไปยังตะวันออก กิริยาท่าทางของจูลี่เป็นการถ่ายทอดมโนทัศน์ของชาวตะวันตกยุคอาณานิคมที่เชื่อว่า การเดินทางสู่ดินแดนใหม่คือ *โอกาสในการผจญภัย* ที่ชาวตะวันตกน้อยคนจะได้รับ

การบรรยายความตื่นเต้นประหลาดใจของจูลี่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างภาพแทนชาวตะวันตก ทำให้ชาวตะวันตกที่เดินทางมาสำรวจตะวันออกกลายเป็นนักเดินทางที่กล้าหาญและเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเหนือกว่าชาวตะวันตกคนอื่น ซึ่งเมื่อจูลี่ตัดสินใจเดินทางมาอยู่ร่วมกับสามีที่สยาม จูลี่ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นหญิงชาวตะวันตกที่กล้าหาญ และเป็นนักเดินทางที่หญิงชาวตะวันตกน้อยคนจะทำได้เช่นกัน

ภาพแทนชาวตะวันตกที่แสดงผ่านหลุยส์และจูลี่ในช่วงแรกของนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* จึงเป็นภาพแทนชาวตะวันตกที่ถูกสร้างขึ้นตามมโนทัศน์ของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่เชื่อว่าการเดินทางสู่ตะวันออกคือการผจญภัย นอกจากนี้ ภาพแทนของชาวตะวันตกที่เดินทางมาถึงตะวันออกยังแสดงนัยของนักเดินทางผู้พิชิตตะวันออก และเปิดเผยให้เห็นสำนึกของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่เชื่อว่า การเดินทางสู่ดินแดนอื่นคือการแสดงความสามารถของชาวตะวันตกเหนือชนชาติอื่น

6.2 ชาวตะวันตกเป็นผู้มีอารยธรรมเหนือกว่าชาวตะวันออก

นอกจากการแสดงภาพแทนของชาวตะวันตกที่เชื่อว่าการเดินทางมายังตะวันออกคือการผจญภัยแล้ว ผู้แต่งยังได้สืบทอดภาพแทนชาวตะวันตกที่ว่าชนชาติของตนมีอารยธรรมเหนือกว่าชนชาติอื่นไว้ในช่วงแรกของนวนิยายด้วย โดยแสดงผ่านจูลี่ กล่าวคือ ระยะแรกที่จูลี่เดินทางมาถึงสยาม หญิงสาวได้แสดงมโนทัศน์แบบเจ้าอาณานิคมที่เชื่อว่าสยามคือดินแดนที่แปลกประหลาด ล้าหลัง และชาวสยามคือกลุ่มชนที่ควรต้องได้รับการพัฒนา ยกตัวอย่างเช่นในตอนที่จูลี่เดินสำรวจบ้านที่เธอต้องพักอาศัยในสยามเป็นครั้งแรกว่า

> “ทุกอย่างที่นี่ล้วนแต่แปลกประหลาดและดูซอมซ่อ เธอคิด จานกระเบื้องบิ่น ๆ แก้วน้ำเจียระไนหมอง ๆ ฝุ่นจับ เนยเหลวเป็นน้ำมัน ๆ สีส้ม ๆ อยู่ในกระปุกดีบุก ขวดบรรจุซัตนีย์ยี่ห้อเมเจอร์เกรย์ที่เหนียวหนับ และโต๊ะอาหารที่จัดแบบส่ง ๆ บนผ้าปูโต๊ะที่มีรอยด่างเป็นดวง ๆ ทั้ง ๆ ที่มีคนใช้หลายคนคอยเสิร์ฟอาหาร...นี่เธอจะอยู่ที่นี่อย่างสะดวกสบายได้หรือไม่หนอ” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 54)

จูลี่อธิบายถึงสยามด้วยคำว่า แปลกประหลาด และบรรยายถึงข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เธอพบในสยาม ทั้งนี้ การบ่นเกี่ยวกับการจัดโต๊ะอาหารของจูลี่แสดงให้เห็นถึงการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบคู่ตรงข้ามระหว่างตะวันออกและตะวันตก กล่าวคือ ทัศนคติของชาวตะวันตกอย่างจูลี่เห็นว่า สยามมีอารยธรรมที่ล้าหลังและเต็มไปด้วยความไม่รู้ โดยสะท้อนผ่านการจัดโต๊ะของชาวสยาม ผู้แต่งใช้คำบรรยายถึงโต๊ะที่จัดโดยชาวสยามว่า *ซอมซ่อ บิ่น*

หมอง ฝุ่นจับ เป็นการจัดแบบส่ง ๆ และสกปรก ซึ่งคำอธิบายเหล่านี้ต่างก็ระบุถึงความบกพร่อง อ่อนด้อย และไม่มีมาตรฐาน การบ่นของจูลี่เน้นย้ำให้เห็นถึงภาพแทนตะวันตกและตะวันออกในลักษณะคู่ตรงข้าม โดยชาวตะวันตกคือชนชาติที่มีความเจริญและสมบูรณ์แบบ ในขณะที่ชาวสยามคือชาวตะวันออกที่ล้าหลังและความบกพร่อง

การบ่นของจูลี่สอดคล้องกับแนวคิดของ Said (1994, pp. 40-41) ซึ่งกล่าวว่า ชาวตะวันตกได้สร้างวาทกรรมคู่ตรงข้ามระหว่างตะวันตกและตะวันออกขึ้นและมักบรรยายถึงชาวตะวันออกว่าเป็นกลุ่มชนที่ไม่มีเหตุผล เลวทราม ไร้เดียงสา และ “แตกต่าง” ในขณะที่ยุโรปคือ ผู้ที่มีเหตุผล มีคุณธรรม มีความเป็นผู้ใหญ่ และเป็น “ปกติ” (the Oriental is irrational, depraved, (fallen), childlike, “different”, thus the European is rational, virtuous, mature, “Normal”) การบรรยายถึงตะวันออกด้วยมโนทัศน์แบบคู่ตรงข้ามทำให้ชาวตะวันตกอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าตะวันออก (European superiority over Oriental backwardness) (Said, 1994, p. 7) มโนทัศน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างตะวันตกและตะวันออก อีกทั้งยังส่งผลให้นักบูรพคดีนิยมบันทึกถึงตะวันออกด้วยมุมมองและสถานะที่เหนือกว่า เชื่อว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมตะวันตกคือวัฒนธรรมที่ดีที่สุด และผู้ที่ไม่ใช่ตะวันตกคืออนารยชนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโดยใช้มาตรฐานของชาวตะวันออกจะพบว่า เครื่องใช้และเครื่องอุปโภคบริโภคที่จูลี่กล่าวถึงไม่ใช่สิ่งที่ชาวสยามนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และวัฒนธรรมการรับประทานอาหารที่ปรากฏก็ไม่ได้เป็นวัฒนธรรมทั่วไปที่ชาวสยามใช้ในการดำเนินชีวิต การตำหนิข้างต้นจึงเป็นการสร้างภาพแทนแบบเจ้าอาณานิคม และแสดงภาพของชาวตะวันตกที่ใช้วัฒนธรรมของตนเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินวัฒนธรรมอื่น ซึ่งในช่วงต้นของวรรณกรรมนี้ผู้แต่งได้ถ่ายทอดบทบาทดังกล่าวผ่านตัวละครจูลี่

นอกจากนี้ ในช่วงต้นของนวนิยายผู้แต่งยังได้แสดงมโนทัศน์ของชาวตะวันตกที่เชื่อว่าชาวสยามคือผู้ที่ไม่มีความรู้อีกด้วย โดยปรากฏในตอนที่จูลี่ชวน *ฝ้าย* สาวใช้ของตนเองเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง ฝ้ายกลัวลนลานเนื่องจากรู้สึกว่าตนเองต่ำต้อยกว่าบุคคลอื่นในเขตพระบรมมหาราชวัง ท่าทางของฝ้ายทำให้จูลี่สรุปว่าสาวใช้ชาวสยามไม่เข้าใจแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของมนุษย์ มุมมองของจูลี่ต่อฝ้ายจึงตอกย้ำว่าชาวสยามคือผู้ที่ล้าหลังและโง่เขลาอีกครั้ง ดังตัวอย่างที่ว่า

> “สาวใช้ได้เข้าไปในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก แค่เข้าไปในวังหล่อนก็กลัวจนตัวสั่น แทบจะคลานเข่าไปตลอดตั้งแต่ประตูใหญ่ไปจนถึงศาลาโรงเรียน หล่อนก้มกราบคุณหญิงแก้วสักสิบห้าครั้งได้ ส่วนคุณหญิงแก้วก็ทำท่าเหมือนเป็นเรื่องปกติ คุณหญิงแก้วบอกฉันว่าเป็นเรื่องธรรมดามาก ๆ เพราะราษฎรเทิดทูนพระเจ้าอยู่หัวประดุจเทพเจ้า พวกพระราชวงศ์ก็เลยพลอยมีฐานะเป็นเทวดาไปด้วย ฉันนึกภาพแบบนี้ไม่ออกเลยในอังกฤษยิ่งเป็นไปไม่ได้ในฝรั่งเศส” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 129)

คำบรรยายของจูลี่สะท้อนทัศนะของชาวตะวันตกที่เชื่อว่าชาวสยามอย่างฝ้ายคือผู้ที่ไม่มีความรู้และกำลังแสดงกิริยาที่ผิดไปจากที่มนุษย์พึงกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความหวาดกลัวลนลาน การคลานเข่า การแสดงความเคารพต่อครอบครัวของพระมหากษัตริย์ซ้ำไปซ้ำมา อีกทั้งการที่คุณหญิงแก้วไม่ได้รู้สึกตกใจกับท่าทางของฝ้ายนั้นคือความผิดปกติในสายตาของชาวตะวันตกเช่นกัน การวิจารณ์อากัปกิริยาของชาวสยามนี้ แสดงให้เห็นว่าจูลี่กำลังใช้แนวคิดและค่านิยมของชาวตะวันตกตัดสินชาวสยาม และเชื่อว่าวิถีของชาวตะวันตกคือ ความปกติ ในขณะที่วัฒนธรรมของชนชาติอื่นคือความผิดปกติ

การบรรยายว่าชาวตะวันตกอย่างจูลี่ไม่ได้เกรงกลัวผู้คนหรือบรรยากาศในพระบรมมหาราชวัง และวิจารณ์วัฒนธรรมของชาวสยามเป็นเสมือนการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่าชาวตะวันตกคือ ผู้มีความรู้และมีอารยะ ขณะที่ชาวตะวันออกคือผู้ที่ไม่มีแม้แต่ความรู้พื้นฐานและไม่มีอารยะ โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่ที่จูลี่กำลังวิจารณ์คือบริเวณพระบรมมหาราชวังยังเป็นการเน้นภาพความล้าหลังของสยามมากยิ่งขึ้น เนื่องจากแม้ในพื้นที่ที่ควรจะมีอารยะที่สุดในดินแดนแห่งนี้ก็ยังคงปรากฏการแสดงถึงความไม่รู้ ภาพแทนของชาวตะวันตกที่ปรากฏผ่านจูลี่จึงเป็นภาพแทนของชาวตะวันตกเป็นผู้มีความรู้และมีอารยธรรมเหนือกว่าชาวตะวันออก

นอกจากนี้ การบรรยายว่าชาวตะวันตกอย่างจูลี่ไม่ได้เกรงกลัวผู้คนหรือบรรยากาศในพระบรมมหาราชวัง และวิจารณ์วัฒนธรรมของชาวสยามยังแสดงภาพแทนของชาวตะวันตกที่ไม่ได้เกรงกลัวระบบอำนาจของชาวตะวันออก และเชื่อว่าชาวตะวันตกอยู่นอกเหนือระบบอำนาจหรือระบบวัฒนธรรมของชาวสยามอีกด้วย

ทั้งนี้ การบรรยายทัศนะของชาวตะวันตกที่มีต่อวัฒนธรรมของชาวสยามว่าล้าหลังเมื่อเปรียบเทียบกับบรรทัดฐานหรือค่านิยมของชาวตะวันตกนั้นทำให้ภาพแทนของชาวตะวันตกกลายเป็นผู้มีอำนาจที่จะสั่งสอนชาวตะวันออก ภาพแทนของชาวตะวันตกที่ปรากฏในช่วงแรก

ของนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* จึงเป็นการสืบทอดแนวคิดแบบบูรพคดีนิยม ที่มักแสดงภาพแทนของชาวตะวันตกให้เป็นผู้มีอารยธรรมสูงกว่าชาวตะวันออก

6.3 ชาวตะวันตกที่เริ่มเรียนรู้ตะวันออก

แม้ว่านวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* จะแสดงภาพแทนชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่เชื่อว่าชนชาติของตนมีอารยธรรมสูงกว่าชาวสยามในช่วงต้นเรื่อง หากแต่เมื่อเข้าสู่กลางเรื่องผู้แต่งได้กำหนดบทบาทให้ตัวละครชาวตะวันตกเริ่มคุ้นเคยกับวิถีชีวิตในสังคมสยามมากขึ้นและเริ่มมีมุมมองต่อสยามเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งนี้ ประเด็นที่ผู้แต่งได้นำมากล่าวถึงก็คือการเรียนรู้ว่าชาวสยามเป็นกลุ่มชนที่มีอารยธรรมของตนเอง

การบรรยายว่าชาวสยามเป็นกลุ่มชนที่มีอารยธรรมของตนเองถูกถ่ายทอดผ่านมุมมองของจูลี่ที่ได้เข้าไปสอนหนังสือในพระบรมมหาราชวัง เมื่อจูลี่ได้ใกล้ชิดกับชาวสยามก็ได้เรียนรู้ว่าชาวสยามมีอารยธรรม และภูมิใจในอารยธรรมของตนเองเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อคุณหญิงแก้วอธิบายถึงการก่อสร้างบ้านเรือนของชาวสยามโดยการ “เข้าลิ่น” ให้แก่จูลี่ ดังข้อความที่ว่า

> “ไม่มีตะปูเลยสักตัวในไม้ ไม่มีเลย” คุณหญิงแก้วบอกน้ำเสียงภูมิใจ ฉันคิดว่ายากที่จะเชื่อ แต่คนอื่น ๆ ก็ยืนยันว่าเป็นเช่นนั้นจริง (ดีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 195)

ผู้แต่งได้สร้างภาพแทนของชาวตะวันตกที่ได้พูดคุยทำความรู้จักชาวสยาม จนทำให้ได้ทราบว่าชาวสยามมีอารยธรรมของตนเอง และอารยธรรมของชาวสยามเป็นสิ่งที่ชาวตะวันตกไม่เคยรับรู้มาก่อน ภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ที่ผู้แต่งสร้างขึ้นจึงเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไป จากภาพแทนชาวตะวันตกแบบเจ้าอาณานิคมที่เชื่อมั่นในความรู้และอารยธรรมของชนชาติตนไปสู่ชาวตะวันตกที่เริ่มตระหนักว่าชาวตะวันออกก็มีอารยธรรมของตนเช่นกัน

มุมมองของจูลี่ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปนี้สะท้อนถึงความพยายามของผู้แต่งที่เริ่มสร้างภาพแทนของชาวตะวันตกที่ต่างออกไป การกำหนดให้จูลี่เริ่มรับฟังข้อมูลจากชาวสยามถือเป็นการพยายามลบล้างภาพแทนของชาวตะวันตกแบบเจ้าจักรวรรดิในศตวรรษที่ 19 ลงและเริ่มต้นนำเสนอภาพแทนชาวตะวันตกที่เริ่มทำความรู้จักชาวสยามอย่างแท้จริงขึ้นมาแทน

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้แสดงให้เห็นว่าชาวตะวันตกเริ่มตระหนักว่าแท้จริงแล้วชาวสยามรู้เท่าทันจักรวรรดิตะวันตกที่ต้องการจะยึดครองสยามเป็นอาณานิคมมาโดยตลอด ดังปรากฏในเหตุการณ์ที่สยามไม่ยินยอมถอนกองกำลังรักษาการณ์ออกจากดินแดนฝั่งซ้าย

ของแม่น้ำโขงตามที่ฝรั่งเศสต้องการ เนื่องจากชนชั้นนำชาวสยามได้คาดการณ์แล้วว่าฝรั่งเศสต้องการข้ออ้างเพื่อยึดครองดินแดน และการที่สยามไม่ยินยอมถอนกำลังนั้นได้ผ่านการคิดทบทวนมาแล้ว ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความไม่รู้หรือไม่ตระหนักถึงอำนาจของจักรวรรดิตะวันตกแต่อย่างใด ดังข้อความที่ว่า

> “รู้ไหมว่ากรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการตรัสตอบกับตันโจนส์ว่าอย่างไรเมื่อคืนนี้ เมื่อเขากราบทูลแนะนำให้ทรงประนีประนอม พระองค์ตรัสว่าจะสู้หรือไม่สู้ สยามก็ต้องเสียดินแดนอยู่ดี แต่ถ้าสู้ อย่างน้อยโลกก็จะได้รับรู้สิทธิของสยาม ฉะนั้น บางทีอาจมีการทำอะไรบางอย่างที่ป้องกันไม่ให้สยามถูกฝรั่งเศสยึดครองทั้งประเทศ” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 161)

การระบุว่าชาวสยามคิดทบทวนและคาดการณ์ความคิดของชาวตะวันตกเป็นการพยายามลบล้างภาพของชาวตะวันออกที่โง่เขลา และสร้างภาพแทนของชาวสยามที่รู้เท่าทันความคิดของชนชาติจักรวรรดิขึ้น ขณะเดียวกันเหตุการณ์ดังกล่าวก็สร้างภาพแทนของชาวตะวันตกให้เป็นผู้ที่รับฟังชาวสยาม และเริ่มทำความเข้าใจสถานการณ์ของสยามด้วยความเห็นอกเห็นใจมากขึ้น

ภาพแทนชาวตะวันตกที่เริ่มทำความรู้จักสยามในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* แตกต่างจากเรื่องเล่าการเดินทางในยุคอาณานิคมที่มักบรรยายว่าชาวตะวันตกเป็นผู้ชี้แนวทางแก้ไขปัญหาให้ชาวพื้นเมือง และต่างจากภาพแทนชาวตะวันตกตามแนวคิดบูรพคดีนิยมที่ชาวตะวันตกมักสรุปตามทัศนะของตนว่า ชาวตะวันออกชอบใช้กำลังและไม่รู้จักการประเมินสถานการณ์ โดยผู้แต่งพยายามเสนอภาพแทนชาวตะวันตกที่รับฟังความคิดของชาวสยามและตระหนักว่าสยามมีเหตุผลและวิธีคิดของตนเองไม่ได้ล้าหลังดังที่ชาวตะวันตกเข้าใจ

ทั้งนี้ การที่ผู้แต่งซึ่งเป็นชาวตะวันตกในยุคปัจจุบันสร้างตัวละครชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมให้รับฟังและทำความเข้าใจชาวตะวันออกนี้น่าจะเป็นผลมาจากกระแสการทบทวนประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคมด้วยมุมมองที่ต่างไปจากเดิม โดยผู้แต่งได้หยิบประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนชาวสยามซึ่งมีลักษณะเป็นเรื่องเล่ากระแสรองในโลกประวัติศาสตร์มาถ่ายทอด ซึ่งการถ่ายทอดของผู้แต่งได้มุ่งเน้นให้เห็นว่า ชาวตะวันตกในปัจจุบันตระหนักถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และไม่ได้เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคมในอดีต ส่งผลให้เกิดการสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่เปลี่ยนแปลงไป

6.4 ชาวตะวันตกกับการเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่

การพยายามชี้ให้เห็นว่าชาวตะวันตกในยุคปัจจุบันมีทัศนะที่ต่างไปจากชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมปรากฏผ่านตัวละครจูลี่อย่างต่อเนื่อง โดยผู้แต่งได้บรรยายว่า เมื่อจูลี่อาศัยอยู่ในสยามได้ราว 1 ปี หญิงสาวชาวตะวันตกพบว่าเธอดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในดินแดนสยาม ดังนั้น เมื่อ *วิกเตอร์ ลูกัส-โซแวง* พี่ชายของจูลี่ได้แวะมาเยี่ยมเยียน จูลี่จึงรับหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวและแนะนำสยามให้กับพี่ชาย ดังคำบรรยายที่ว่า

> “เมื่อพาวิกเตอร์ไปชมสิ่งต่าง ๆ ที่ฉันรักที่นี่ ดุจดังว่าฉันค้นพบของพวกนั้นใหม่อีกหน มะละกอรสหวานนุ่มเหมือนลูกพีชที่เรากินตอนเช้า กลิ่นหอมของมาลัยดอกมะลิที่พวกคนใช้เอาไปบูชาศาลพระภูมิหลังเล็กในสวน ถนนที่จอแจพลุกพล่านและยอดเจดีย์สีทองตามอารามต่าง ๆ” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 115)

สิ่งที่ปรากฏออกมาอย่างชัดเจนจากข้อความข้างต้นก็คือ เจตนาของผู้แต่งที่จะแสดงให้เห็นว่าจูลี่พึงพอใจกับการดำเนินชีวิตในสยาม หญิงสาวเรียนรู้วิถีชีวิตใหม่ในสยามได้อย่างดี สามารถออกสำรวจสยามอย่างสนุกสนาน สามารถรับประทานผลไม้ท้องถิ่นได้ เข้าใจวัฒนธรรมของชาวสยาม และสามารถเป็นผู้แนะนำสยามให้กับชาวตะวันตกคนอื่นได้อีกด้วย การถ่ายทอดของผู้แต่งสะท้อนจุดมุ่งหมายที่จะสร้างภาพแทนของชาวตะวันตกขึ้นมาใหม่ให้แตกต่างจากชาวตะวันตกในยุคอาณานิคม

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาคำบรรยายความประทับใจของจูลี่ที่มีต่อสยามจะพบว่าคำบรรยายความประทับใจของจูลี่ยึดโยงอยู่กับแนวคิดบูรพคดีนิยม กล่าวคือ การบรรยายว่าจูลี่มีความสุขในสยาม ตื่นเต้นที่จะได้ออกสำรวจสยาม ลิ้มลองรสชาติแบบตะวันออกผ่านมะละกอ การนำมาลัยไปถวายศาลพระภูมิอันเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจลี้ลับ หรือเจดีย์สีทองซึ่งแปลกตาสำหรับชาวตะวันตก คำบรรยายเหล่านี้เน้นย้ำความเป็นอื่นของสยาม และจูลี่คือภาพแทนชาวตะวันตกที่กำลังได้สัมผัสกับประสบการณ์แปลกประหลาดในสยามอย่างตื่นเต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าผู้แต่งจะพยายามบรรยายให้เห็นว่าจูลี่รักและผูกพันกับสยาม แต่มโนทัศน์แบบเจ้าอาณานิคมยังคงมีอิทธิพลต่อผู้แต่งชาวตะวันตก ทำให้เจตนาของผู้แต่งที่จะแสดงให้เห็นว่าชาวตะวันตกมีความประทับใจต่อสยามเจือปนไปด้วยมโนทัศน์แบบเจ้าอาณานิคม ซึ่งการบรรยายในลักษณะข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ Said (1994, p. 1) ที่ว่า ตะวันตกได้ประดิษฐ์สร้างตะวันออกให้เป็นดินแดนที่แปลกประหลาด (exotic being)

นอกจากนี้ หากพิจารณาเหตุการณ์ข้างต้นตามขนบการแต่งเรื่องเล่าการเดินทาง การที่จูลี่สำรวจสถานที่สำคัญ ลิ้มลองผลไม้พื้นเมืองหวานนุ่ม และมองดูชาวพื้นเมืองประกอบพิธีกรรม พฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมของชาวตะวันตกอยู่ในบทบาทของผู้กระทำ แสดงให้เห็นถึงภาพแทนของเจ้าอาณานิคมผู้มีอำนาจ และภาพแทนของสยามที่ต้องตอบสนองปรนเปรอชนชาติตะวันตก การบรรยายถึงจูลี่ที่ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในดินแดนสยามนี้แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าผู้แต่งจะนำเสนอภาพแทนชาวตะวันตกผ่านตัวละครที่มีเพศสภาพเป็นหญิง หากแต่มุมมองและบทบาทของจูลี่ยังคงสะท้อนความเป็นเพศชายชาวตะวันตกตามขนบการแต่งเรื่องเล่าการเดินทางในยุคอาณานิคมเช่นที่ปรากฏในอดีต

การแสดงภาพชาวตะวันตกที่ตอบรับและเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ยังปรากฏอย่างต่อเนื่องผ่านเหตุการณ์ที่จูลี่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในวันขึ้นปีใหม่ของชาวสยามหรือประเพณีสงกรานต์อีกด้วย สะท้อนให้เห็นเจตนาของผู้แต่งที่ต้องการแสดงให้เห็นว่าชาวตะวันตกไม่มีอคติต่อวัฒนธรรมอื่น ดังตัวอย่างที่ว่า

> “สัปดาห์ก่อนเป็นเทศกาลขึ้นปีใหม่ของสยาม ผู้คนสาดน้ำใส่กันเพื่อชำระล้างบาปของปีที่ล่วงมาแล้วตั้งต้นกันใหม่ ประหนึ่งกระดานที่เช็ดเสียสะอาด พวกคนรับใช้สาดน้ำเราด้วย แต่ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง ตอนแรกก็รดน้ำใส่มือเรา แล้วต่อด้วยหัว เป็นธรรมเนียมที่น่ารักมากและยังเย็นชื่นใจเพราะว่าเดือนนี้เป็นเดือนที่ร้อนที่สุด” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 116)

การแสดงความชื่นชมต่อวัฒนธรรมของชาวสยามนี้ เป็นเสมือนการเน้นย้ำจากผู้แต่งว่าชาวตะวันตกเป็นผู้เปิดกว้างและตอบรับวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตนโดยไม่มีอคติ ไม่ได้มีมุมมองว่าวัฒนธรรมของชาวสยามล้าหลังหรือต้องได้รับการพัฒนาจากชาวตะวันตก

การแสดงความชื่นชมและประทับใจต่อวัฒนธรรมของชาวสยามนี้ สะท้อนให้เห็นเจตนาผู้แต่งที่พยายามแสดงว่า ชาวตะวันตกไม่ได้มีมุมมองต่อชาวตะวันออกว่าเป็นกลุ่มชนที่ล้าหลัง และต้องได้รับการพัฒนาจากชาวตะวันตกตามแนวคิดบูรพคดีนิยมอีกต่อไป แต่ชาวตะวันตกแสดงการยอมรับว่าชาวตะวันออกมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นของตนเอง

อย่างไรก็ตาม จูลี่บรรยายถึงประเพณีในวันขึ้นปีใหม่ของชาวสยามและระบุว่าประเพณีดังกล่าว *เป็นธรรมเนียมที่น่ารักมาก* ซึ่งคำดังกล่าวเป็นคำที่ผู้ใหญ่มักใช้กับเด็ก การบรรยายถึงประเพณีของชาวสยามที่ปรากฏจึงยังคงปรากฏร่องรอยความคิดแบบเจ้าอาณานิคมตะวันตกที่เหนือกว่าตะวันออก โดยชาวตะวันตกมีมโนทัศน์ว่าชนชาติของตนเองอยู่ในสถานะของผู้ที่มีวุฒิภาวะ (mature) ในขณะที่ตะวันออกคือ ความไร้เดียงสาหรือไม่มีวุฒิภาวะ (childlike)

(นัทธนัย ประสานนาม, 2556, น. 216; Said, 1994, pp. 40-41) แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างตะวันตกและตะวันออก แม้ว่าผู้แต่งชาวตะวันตกจะแสดงถึงความตระหนักในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม และแสดงความชื่นชมวัฒนธรรมอื่น หากแต่ภาพแทนชาวตะวันตกที่มีมโนทัศน์และสถานะที่เหนือกว่าตะวันออกยังคงปรากฏในงานวรรณกรรม

นอกจากนี้ จากเหตุการณ์ประเพณีสงกรานต์ของชาวสยาม การที่ผู้แต่งกำหนดบริบทของเหตุการณ์ให้ชาวตะวันตกเป็น *เจ้านาย* และให้ชาวสยามเป็น *พวกคนใช้* ผู้มาขอรดน้ำ *ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง* ได้สะท้อนให้เห็นว่า การเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในสังคมสยามของชาวตะวันตกเป็นการปรับตัวสู่การเป็นผู้ปกครอง และเป็นการปรับตัวที่คงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในยุคแห่งการล่าอาณานิคม ภาพแทนของชาวตะวันตกที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* จึงยังคงเจือไปด้วยภาพแทนของผู้ที่เข้ามาปกครอง และชาวสยามหรือชาวตะวันออกก็คือแรงงานที่ซื่อสัตย์และนอบน้อมต่อชาวตะวันตกดังเช่นที่เคยเป็นมา

จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าผู้แต่งพยายามนำเสนอภาพแทนของชาวตะวันตกที่ต่างไปจากเดิมโดยการกำหนดบทบาทให้ชาวตะวันตกประทับใจในดินแดนตะวันออก หรือปรับตัวเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ โดยสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่ต่างไปจากเดิม หากแต่เมื่อพิจารณาคำบรรยาย สถานะของตัวละคร ตลอดจนการวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจของตัวละครชาวตะวันตกและตัวละครชาวตะวันออกในนวนิยาย จะพบร่องรอยมโนทัศน์แบบบูรพคดีนิยมปรากฏอยู่ มโนทัศน์ดังกล่าวทำให้ภาพแทนชาวตะวันตกที่เป็นมิตรหรือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ดังที่ผู้แต่งตั้งใจนำเสนอมีลักษณะย้อนแย้งไปมาระหว่างภาพแทนชาวตะวันตกแบบเจ้าอาณานิคมตามแนวคิดบูรพคดีนิยม และภาพแทนชาวตะวันตกที่ผู้แต่งนำเสนอ

6.5 ชาวตะวันตกผู้บอกเล่าความอยุติธรรมแทนชาวสยาม

ประเด็นที่น่าสนใจและส่งผลต่อภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* อีกประการหนึ่งก็คือ การที่ผู้แต่งนำเสนอภาพของชาวตะวันตกที่เห็นใจสยาม และเป็นผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์ถึงความอยุติธรรมที่ชนชาติจักรวรรดิกระทำต่อสยามในวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ซึ่งบทบาทดังกล่าวทำให้ชาวตะวันตกมีภาพลักษณ์ของผู้มีมนุษยธรรม เป็นผู้ที่เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ และเป็นผู้ช่วยเหลือเรียกร้องความยุติธรรมแทนผู้ที่อ่อนแอหรือด้อยกว่าตน

ผู้แต่งได้บรรยายถึงจุดเริ่มต้นของกรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงระหว่างฝรั่งเศสและสยามหรือวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ว่า เริ่มต้นจากทหารชาวสยามและชาวญวนซึ่งเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสปะทะต่อสู้กันบริเวณดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในสยามยกย่องชาวฝรั่งเศสว่า สามารถฝึกหัดทหารชาวญวนได้อย่างดี อย่างไรก็ตาม

จูลี่กลับมีความเห็นว่าการกระทำของทหารฝรั่งเศสเป็นการรุกล้ำดินแดนอื่นด้วยกองกำลังที่มากกว่า เนื่องจากทหารชาวสยามมีจำนวน 25 นาย ในขณะที่ทหารชาวญวนมี 150 นาย การที่จูลี่ซึ่งมีเชื้อสายฝรั่งเศสวิพากษ์วิจารณ์กองกำลังฝรั่งเศสนี้เป็นการแสดงภาพแทนของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่เปลี่ยนแปลงไป จากการยกย่องชื่นชมหรือภูมิใจในชนชาติของตนเองตามแนวคิดชาตินิยมกลายเป็นภาพแทนของชาวตะวันตกที่ไม่เห็นด้วยกับการกดขี่ข่มเหงชาวตะวันออกด้วยกำลังและอำนาจที่มากกว่า

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้บรรยายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และแสดงภาพชาวฝรั่งเศสที่ไม่พอใจต่อการกระทำของชนชาติตนเอง จากเหตุการณ์ที่ชาติฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบลำที่ 2 เข้ามาในสยามและหันกระบอกปืนไปทางพระบรมมหาราชวัง ซึ่งขัดกับข้อตกลงระหว่างฝรั่งเศสและสยามที่กำหนดให้ฝรั่งเศสนำเรือรบเข้ามาในน่านน้ำสยามได้เพียง 1 ลำเท่านั้น เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการยิงปะทะกันขึ้น โดยจูลี่แสดงความไม่พอใจต่อการกระทำของฝรั่งเศส ดังข้อความที่ว่า

> “ธง...ดูธง” จูลี่พึมพำ ขณะที่เสียงอุทานเกรี้ยวกราดดังขึ้นมาเบา ๆ “ในที่สุดพวกมันก็ลงมือ ไอ้พวกฝรั่งเศสมันบุกโจมตีแล้ว”
>
> ...
>
> “เธอตระหนักขึ้นมาในขณะนั้นว่า เรือจากประเทศฝรั่งเศสของเธอเองกำลังคุกคามบางกอก” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 220-221)

ผู้แต่งได้บรรยายถึงความรู้สึกของจูลี่ที่ไม่คาดคิดว่าชนชาติฝรั่งเศสจะไม่เคารพข้อตกลงที่กระทำกับชาวสยาม ผู้แต่งได้กำหนดให้จูลี่แสดงอารมณ์โกรธเคืองและใช้คำเพื่อประณามฝรั่งเศสว่า *มัน* และ *ไอ้พวกฝรั่งเศส* เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวฝรั่งเศสอย่างจูลี่ไม่เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคม และแสดงความเห็นใจที่สยามถูกรุกรานจากชนชาติจักรวรรดิ ทั้งนี้บทบาทของจูลี่แสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่แตกต่างไปจากยุคอาณานิคม คือเชื่อว่าการล่าอาณานิคมเป็นการลิดรอนเสรีภาพในการปกครองตนเองและครอบงำวัฒนธรรมของดินแดนอื่น

การแสดงว่าชาวตะวันตกไม่เห็นด้วยกับการกระทำของฝรั่งเศสยังปรากฏอีกครั้งผ่านความนึกคิดของจูลี่ ซึ่งรู้สึกผิดหวังที่ชนชาติของเธอพยายามยึดครองดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ดังข้อความที่ว่า

> “วันนี้เป็นวันชาติฝรั่งเศส และฉันอับอายมากในสิ่งที่ประเทศของฉันทำลงไป
>
> ไม่ใช่หรอก ต้องไม่ใช่ประเทศของฉัน ฉันไม่เชื่อเลยว่าเป็นการกระทำของฝรั่งเศส ชาติที่บูชาเรื่องสิทธิมนุษยชน นี่เป็นผลงานของผู้ชายหยิบมือหนึ่งที่ทะเยอทะยาน ไม่มีศีลธรรม และถูกชักนำไปในทางที่ผิด ผู้ชายที่ห่วงเกียรติศักดิ์ของตนเองมากกว่าเกียรติยศของชาติ” (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 223)

คำกล่าวของจูลี่เป็นเสมือนการแก้ต่างว่า การล่าอาณานิคมของชนชาติฝรั่งเศสนั้นไม่ใช่สิ่งที่คนทั้งประเทศเห็นด้วย แต่การล่าอาณานิคมเป็นการกระทำของกลุ่มผู้ที่ได้ผลประโยชน์เพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น หญิงสาวจึงผิดหวังที่ฝรั่งเศสรุกรานสยาม จูลี่มีมุมมองต่อฝรั่งเศสว่าเป็นดินแดนที่มีความทันสมัยในด้านความคิด โดยเฉพาะเรื่องเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิในความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน แต่การล่าอาณานิคมเป็นเครื่องหมายของการกดขี่ทางชาติพันธุ์ ดังนั้น เมื่อจูลี่รับรู้ว่าฝรั่งเศสกำลังรุกรานสยาม หญิงสาวจึงแสดงความไม่พอใจ และรู้สึกละอายที่ชนชาติของตนเองกดขี่ข่มเหงผู้ที่อ่อนแอกว่า

การบรรยายท่าทีของจูลี่ที่ผิดหวังและไม่พอใจการกระทำของกองทัพฝรั่งเศสเป็นสิ่งที่ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในยุคอาณานิคม ซึ่งชาวตะวันตกได้รับอิทธิพลจากแนวคิดชาตินิยมและเชื่อว่าการล่าอาณานิคมคือการยกระดับสังคมของชาวพื้นเมืองให้พัฒนาในทิศทางเดียวกับชาวตะวันตก หากแต่เมื่อนำความนึกคิดของจูลี่มาเปรียบเทียบกับแนวคิดในสังคมปัจจุบัน จะพบว่า ความคิดของจูลี่เป็นแนวคิดและวาทกรรมกระแสหลักที่ผู้คนในสังคมปัจจุบันให้ความสำคัญ การสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่ผิดหวังและไม่เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคมจึงเป็นภาพแทนที่แตกต่างจากภาพแทนของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคม แต่เป็นการสร้างภาพแทนของชาวตะวันตกที่สอดคล้องตอบรับกับคุณค่าที่ผู้คนในสังคมปัจจุบันมากกว่า

การสร้างภาพแทนที่ต่างไปจากเดิมนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการหวนกลับไปทบทวนบทบาทการกระทำของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคม ซึ่งการสร้างตัวละครจูลี่ใน *หยดน้ำตาสยาม* ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการทบทวนประวัติศาสตร์ประเด็นดังกล่าว และแสดงถึงความพยายามจะสลัดภาพแทนชาวตะวันตกยุคอาณานิคมที่โหดร้าย กดขี่ทางชาติพันธุ์ออกไป โดยสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่สอดคล้องกับคุณค่าที่สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญขึ้นมาแทนที่ อีกทั้งภาพแทนแบบใหม่ที่ผู้แต่งในยุคปัจจุบันสร้างขึ้นนี้ยังเป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงปรารถนาที่จะเห็นตนเองเป็นผู้มีมนุษยธรรมของชาวตะวันตกอีกด้วย

6.6 ชาวตะวันตกที่เดินทางกลับสู่ตะวันตก

แม้ว่าผู้แต่งจะพยายามจะสลัดภาพแทนชาวตะวันตกยุคอาณานิคม และนำเสนอภาพแทนชาวตะวันตกที่มีมนุษยธรรม เข้าใจความหลากหลายทางเชื้อชาติ และไม่เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคม แต่ประเด็นหนึ่งที่ผู้แต่งย้อนกลับไปสู่แนวคิดบูรพคดีนิยมและกลับไปดำเนินเรื่องตามขนบเรื่องเล่าการเดินทางอีกครั้งก็คือ การกำหนดให้จูลี่เดินทางกลับไปสู่ฝรั่งเศสบ้านเกิดของตนเองในตอนจบของเรื่อง โดยผู้แต่งได้บรรยายให้เห็นว่า แม้ว่าจูลี่จะปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตในสยามได้ดี หากแต่สยามก็เป็นเพียงแค่ดินแดนที่ชาวตะวันตกเข้ามาสำรวจผจญภัยเท่านั้น เมื่อชาวตะวันตกกระทำภารกิจสำเร็จ หมดความสนใจ หรือตักตวงความสุขอย่างเพียงพอแล้ว จึงเดินทางกลับสู่ตะวันตก

ผู้แต่งได้ย้อนกลับไปนำเสนอวรรณกรรมตามขนบเรื่องเล่าการเดินทาง โดยบรรยายว่า แม้ว่าจูลี่จะปรับตัวเข้ากับสังคมสยามได้อย่างดี แต่เมื่อจูลี่อาศัยอยู่ในสยามได้ 3 ปี จูลี่ก็รู้สึกว้าเหว่และเริ่มทบทวนว่าการที่เธอตัดสินใจมาสยามเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ ดังนี้

> ถ้า...ถ้าเธอไม่นั่งติดกับหลุยส์ที่งานเลี้ยงอาหารเย็นคืนนั้น ถ้าเธอไม่หัวแข็ง แต่เชื่อฟังคำคัดค้านของแม่ ถ้า...ชีวิตเธอจะเป็นเช่นไร ในที่สุดเธอคงจะแต่งงาน ยอมรับหมั้นนายธนาคาร หมอ หรือทนายความที่เหมาะสม ผู้ซึ่งอาจไม่น่าเบื่อเช่นที่เธอหวั่นเกรง เธอคงจะมีบ้านอยู่ใกล้ ๆ สวนสาธารณะบัว บางทีหน้าร้อนก็ไปพักที่เมืองบียาร์รีต ต้องไปฟังคอนเสิร์ตและอยู่ที่โรงละครเวลาค่ำ คงมีลูกสองคน มีพี่เลี้ยงที่ไม่มีที่ติ (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 183)

ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าจูลี่หวนกลับไปทบทวนการตัดสินใจเดินทางมาสยามของตนเองว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องหรือไม่ และเริ่มคิดถึงชีวิตที่เพียบพร้อมสะดวกสบายในตะวันตก การหวนคิดถึงอดีตของจูลี่จึงเป็นการตระหนักว่าชีวิตในตะวันตกคือความถูกต้อง และจูลี่คือชาวตะวันตกที่กำลังอยู่ผิดที่ผิดทาง สิ่งที่ชาวตะวันตกอย่างจูลี่ควรทำคือ การกลับสู่ตะวันตก การบรรยายในลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นมโนทัศน์การแบ่งแยกตะวันตกและตะวันออก และสร้างภาพแทนของตะวันตกที่สมบูรณ์พร้อม รวมทั้งได้สร้างตะวันออกที่ล้าหลังขึ้นมาอีกครั้ง ทั้งที่ผู้แต่งเคยพยายามเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ดังกล่าวให้หายไปในช่วงกลางเรื่อง ส่งผลให้ภาพแทนชาวตะวันตกที่ผู้แต่งพยายามสร้างขึ้นมีลักษณะย้อนแย้ง

หากพิจารณาการกลับสู่ตะวันตกของตัวละครตามขนบเรื่องเล่าการเดินทาง ซึ่งในตอนจบของเรื่องมักบรรยายว่า เมื่อการสำรวจหรือภารกิจบางอย่างเสร็จสิ้นลง ชาวตะวันตกจะเดินทางกลับสู่ดินแดนของตนเอง ทั้งนี้ เมื่อนำขนบเรื่องเล่าการเดินทางดังกล่าวมาทบทวนกับ

พฤติกรรมของจูลี่พบว่า สิ่งหนึ่งที่จูลี่ปฏิบัติสำเร็จอย่างโดดเด่นคือ การเป็นตัวแทนของชาวตะวันตกที่ทำความรู้จักกับชาวสยาม การแสดงความตระหนักและเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวสยาม และการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความอยุติธรรมที่สยามได้รับจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 การแสดงออกของจูลี่สะท้อนให้เห็นว่าชาวตะวันตกไม่ได้เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคมทั้งหมด ทัศนะและพฤติกรรมของจูลี่เป็นภาพแทนแบบใหม่ของชาวตะวันตกที่ต่างไปจากชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมคนอื่น การแสดงความแตกต่างนี้เป็นเสมือนการแสดงให้เห็นว่าภารกิจของจูลี่ในสยามเสร็จสิ้นลงแล้ว จูลี่จึงสามารถคิดถึงเรื่องการเดินทางกลับสู่ตะวันตกตามขนบเรื่องเล่าการเดินทางของชาวตะวันตกได้

ผู้แต่งกำหนดให้จูลี่ตัดสินใจกลับไปดำเนินชีวิตในตะวันตก แต่งงานใหม่ และอาศัยอยู่ในตะวันตกจนแก่ชรา โดยผู้แต่งบรรยายถึงจูลี่ในวัยชราว่า *"คุณย่าแทบจะไม่เคยเอ่ยถึงชีวิตท่านที่บางกอกเลย หรือหากจะเล่าก็มักจะเล่าเป็นทำนองนิทานก่อนนอน โดยเริ่มต้นเรื่องว่ากาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ในอาณาจักรที่สวยงามและอยู่ไกลโพ้นอีกมุมหนึ่งของโลก"* (คีฟ-ฟอกซ์, 2558, น. 18) การบรรยายข้างต้นสอดคล้องกับขนบการจบเรื่องเล่าการเดินทางที่ว่าชาวตะวันตกเดินทางมายังตะวันออกเพื่อการผจญภัยหรือปฏิบัติภารกิจ เมื่อภารกิจสำเร็จแล้วชาวตะวันตกจะกลับสู่ตะวันตก สยามและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสยามเป็นเพียงนิทานหรือความทรงจำครั้งหนึ่งของชาวตะวันตกเท่านั้น และแสดงแนวคิดแบบบูรพคดีนิยมที่กำหนดให้ดินแดนตะวันออกเป็นดินแดนลึกลับ เป็นอดีตที่เวลาหยุดนิ่ง และวิถีชีวิตของจูลี่ในตะวันตกเท่านั้นที่เป็นจริงและเป็นปัจจุบัน

การกำหนดให้จูลี่เดินทางกลับสู่ตะวันตก และการบอกเล่าถึงสยามแบบนิทานทำให้ภาพแทนชาวตะวันตกแบบเจ้าอาณานิคมกลับมามีพลังอีกครั้ง และย้อนแย้งกับภาพแทนชาวตะวันตกที่มีมนุษยธรรม เข้าใจความหมายหลายทางเชื้อชาติ พยายามเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ หรือแสดงการต่อต้านการล่าอาณานิคม การกำหนดโครงเรื่องให้ชาวตะวันตกกลับสู่ตะวันตกนี้เผยให้เห็นว่า แนวคิดแบบบูรพคดีนิยมยังคงมีอิทธิพลต่อสำนึกของผู้แต่ง แม้ว่าผู้แต่งจะพยายามสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่ต่างไปจากเดิม แต่ท้ายที่สุดแล้วผู้แต่งยังคงกำหนดให้ตะวันตกเหมาะกับชาวตะวันตก โลกตะวันตกและโลกตะวันออกคือโลกที่แตกต่างกัน โลกตะวันตกถูกกำหนดให้เป็นความจริงและเป็นปัจจุบัน และโลกตะวันออกถูกกำหนดให้เป็นความแปลกประหลาด ลึกลับ เสมือนโลกที่ไม่มีอยู่จริง และรอให้ชาวตะวันตกมาสำรวจผจญภัย เมื่อชาวตะวันตกผจญภัยจนเพียงพอหรือกระทำภารกิจเสร็จแล้วก็ต้องเดินทางกลับสู่ดินแดนของตนเองเช่นเดิม ซึ่งการกำหนดโครงเรื่องและการแสดงมโนทัศน์ดังกล่าวทำให้ภาพแทนชาวตะวันตกที่ผู้แต่งพยายามนำเสนอย้อนแย้งไปมา

7. สรุปและอภิปรายผล

นวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* เป็นนวนิยายที่มีการแสดงภาพแทนของชาวตะวันตกโดยใช้เหตุการณ์การล่าอาณานิคมและเหตุการณ์กรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงระหว่างฝรั่งเศสและสยาม หรือวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 เป็นฉากหลัง แคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ นักเขียนชาวตะวันตกเชื้อสายฝรั่งเศส-อเมริกันได้นำเสนอภาพแทนชาวตะวันตกในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ผ่านจูลี่หญิงสาวลูกครึ่งฝรั่งเศส-อังกฤษ ที่ต้องเดินทางมาสยามเพื่อพบหลุยส์ สามีซึ่งเป็นนักพฤกษศาสตร์และนักสำรวจ

ในช่วงต้นเรื่อง ผู้แต่งได้แสดงภาพแทนของชาวตะวันตกในฐานะนักเดินทาง บรรยายการเดินทางมายังตะวันออกว่าเปรียบเสมือนการผจญภัยในดินแดนแปลกประหลาด ห่างไกล มีการเปรียบเทียบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมระหว่างตะวันตกและตะวันออก กล่าวถึงสยามว่าเป็นดินแดนที่ล้าหลัง และควรเรียนรู้ความทันสมัยจากชาวตะวันตก การบรรยายถึงสยามในลักษณะนี้ตรงกับวาทกรรมที่นักวิชาการชาวตะวันตกมักใช้ในการอธิบายถึงตะวันออกในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และสอดคล้องกับแนวคิดของ Said (1994, p. 7) ที่อธิบายว่านักบูรพคดีนิยมในช่วงศตวรรษที่ 19 เชื่อว่าชาวยุโรปเหนือกว่าชาวตะวันออก และชาวตะวันออกคือความล้าหลัง (European superiority over Oriental backwardness) และอธิบายสาเหตุของมโนทัศน์ดังกล่าวว่า แนวคิดและวาทกรรมความแตกต่างระหว่างตะวันตกและตะวันออกมีสาเหตุมาจากชาวตะวันตกไม่ได้เรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับโลกตะวันออกอย่างแท้จริง แต่สร้างโลกตะวันออกขึ้นตามความคิดและจินตนาการของชาวตะวันตกเอง (the Orient was created) (Said, 1994, p. 5) และ (the Orient is merely imaginative) (Said, 1994, p. 2) การบรรยายถึงสยามว่าล้าหลังในช่วงต้นของนวนิยายเรื่องจึงได้แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งได้เลียนแบบมโนทัศน์ของชาวตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 19 ตามแนวคิดบูรพคดีนิยม และสร้างภาพแทนชาวตะวันตกตามวาทกรรมและภาพแทนยุคอาณานิคมที่เคยปรากฏมาก่อนหน้า

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งไม่ได้นำเสนอภาพแทนชาวตะวันตกในลักษณะเจ้าจักรวรรดิจากตะวันตกตลอดทั้งเรื่อง แต่พยายามแสดงภาพแทนของชาวตะวันตกที่แตกต่างออกไป โดยได้สร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมสยาม เป็นเพื่อนกับชาวสยาม และเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีของชาวสยามอย่างเต็มใจ นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้กำหนดให้ตัวละครชาวตะวันตกเห็นอกเห็นใจสยาม และเปล่งเสียงวิพากษ์วิจารณ์จักรวรรดิฝรั่งเศสจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 โดยระบุว่าชาวฝรั่งเศสคือผู้รุกรานดินแดนอื่น ภาพแทนของชาวตะวันตกจึงเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นชาวตะวันตกที่มีมนุษยธรรม เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม เห็นอกเห็นใจสยาม และบอกเล่าถึงความอยุติธรรมที่ชนชาติตะวันตกกระทำต่อสยาม ภาพแทนชาวตะวันตกในเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* จึงแตกต่างไปจากภาพแทนชาวตะวันตกยุคอาณานิคม

ในนวนิยายเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะเรื่องเล่าการเดินทางที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่น *The English at the Siamese Court* (2413) *The Romance of the Harem* (2415) *Anna and the King of Siam* (1944) แม้จะมีฉากและเหตุการณ์อยู่ในช่วงเวลาเดียวกันก็ตาม

ภาพแทนชาวตะวันตกในยุคอาณานิคมที่แตกต่างไปนี้แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้เขียนซึ่งเป็นคนในยุคสมัยปัจจุบันที่ยึดถือในเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมของมนุษย์ ซึ่งเป็นคุณค่าที่ผู้คนในสังคมปัจจุบันให้ความสำคัญ ตลอดจนมีความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงได้พยายามถ่ายทอดแนวคิดการไม่ดูถูกวัฒนธรรมที่ต่างไปจากตน นอกจากนี้การบรรยายให้เห็นว่าชาวตะวันตกอย่างจูลี่คิดต่างไปจากชาวตะวันตกคนอื่น ๆ ยังสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของเรื่องเล่ากระแสรองที่เข้ามามีบทบาทให้เกิดการทบทวนประวัติศาสตร์หรือนำเสนอวรรณกรรมประวัติศาสตร์ด้วยมุมมองใหม่ที่ต่างจากเรื่องเล่ากระแสหลักที่สังคมรับรู้หรือถ่ายทอดต่อกันมา

อิทธิพลของเรื่องเล่ากระแสรองนี้ ทำให้ผู้แต่งชาวตะวันตกเป็นผู้บอกเล่าถึงความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในยุคอาณานิคมเสียเอง การถ่ายทอดมโนทัศน์ที่ต่างออกไปจากเรื่องเล่าการเดินทางในอดีตนี้ยังเป็นเสมือนการแก้ต่างว่าชาวตะวันตกในยุคปัจจุบันไม่ได้เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคมที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และในอีกแง่มุมหนึ่ง การแสดงความเห็นอกเห็นใจชาวพื้นเมืองยังเป็นการพยายามสร้างภาพแทนชาวตะวันตกที่มีคุณธรรมเพื่อลบล้างภาพแทนของชาวตะวันตกแบบเจ้าจักรวรรดิที่เคยกดขี่ข่มเหงและเอารัดเอาเปรียบชาวพื้นเมืองอีกด้วย

จึงอาจกล่าวได้ว่า การถ่ายทอดภาพแทนชาวตะวันตกในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* ของแคลร์ คีฟ-ฟอกซ์ แสดงให้เห็นว่า ชาวตะวันตกพยายามสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชาวตะวันตกขึ้นมาใหม่โดยพยายามลบล้างภาพแทนเจ้าอาณานิคมเดิมลง และสร้างคุณสมบัติของตัวละครที่สอดคล้องกับคุณค่าที่สังคมยุคปัจจุบันให้ความสำคัญ การสร้างตัวละครชาวตะวันตกที่แตกต่างไปนี้ยังเป็นเสมือนการสะท้อนความปรารถนาของชาวตะวันตกในยุคปัจจุบันที่อยากจะมองตนเองอย่างผู้ที่มีมนุษยธรรม

อย่างไรก็ตาม ในตอนท้ายของเรื่อง หลังจากที่ผู้แต่งได้สร้างภาพแทนของชาวตะวันตกที่มีมโนทัศน์ใหม่ผ่านตัวละครจูลี่เรียบร้อยแล้ว ผู้แต่งได้กลับมาดำเนินเรื่องตามขนบการเขียนเรื่องเล่าการเดินทาง (travel narrative) คือ การกำหนดให้จูลี่ตระหนักว่าตนเองกำลังอยู่ผิดที่ผิดทาง และตัดสินใจเดินทางกลับไปใช้ชีวิต *ปกติ* อย่างที่ควรจะเป็นในดินแดนตะวันตก การกำหนดเรื่องในลักษณะดังกล่าวทำให้การเดินทางของชาวตะวันตกในสยามกลายเป็นการผจญภัยในดินแดนลึกลับครั้งหนึ่งในชีวิต การเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่หรือการเปล่งเสียงบอกเล่าถึงความอยุติธรรมแทนชาวสยามเป็นเพียงความทรงจำ และวิถีชีวิตในสยามเป็นเสมือนนิทานหรือภาพฝันของชาวตะวันตก มโนทัศน์ดังกล่าวทำให้ภาพแทนชาวตะวันตกแบบ

เจ้าอาณานิคมตามแนวคิดบูรพคดีนิยมกลับมามีพลังอีกครั้ง และภาพแทนของชาวตะวันตกที่มีมนุษยธรรม เข้าใจความหลากหลายทางเชื้อชาติดูเลือนรางลง

ลักษณะของภาพแทนชาวตะวันตกที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *หยดน้ำตาสยาม* จึงมีลักษณะย้อนแย้ง ระหว่างภาพแทนชาวตะวันตกแบบเจ้าอาณานิคมที่มีมโนทัศน์ว่าชนชาติของตนเหนือกว่าชนชาติอื่น และภาพแทนของชาวตะวันตกที่สอดคล้องกับคุณค่าที่สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นที่เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีมนุษยธรรม และไม่เห็นด้วยกับการล่าอาณานิคม

เอกสารอ้างอิง/References

คีฟ-ฟอกซ์, แคลร์. (2558). *Siamese Tears*. นานมี บุ๊คส์ จำกัด.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2559). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยประเทศไทย พ.ศ. 2475- 2500* (พิมพ์ครั้งที่ 6). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ตรีศิลป์ บุญขจร. (2546). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แนวโพสโคโลเนียล: ความเป็นมา ลักษณะเด่น และแนวโน้ม.* ใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, ศูนย์วรรณคดีศึกษา ร่วมกับ โครงการเอเชีย - ยุโรปศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), *สัมมนาระดับชาติ วรรณกรรมโพสต์โคโลเนียลนานาชาติ* (หน้า 1-9). ผู้แต่ง.

นพมาตร พวงสุวรรณ. (2551). *"รอยยิ้มแห่งมายา" : "ฝรั่ง" และการสร้างจินตนาการเรื่องเมืองไทยในนวนิยายตะวันตกร่วมสมัย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพพร ประชากุล. (2552). *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. อ่านและวิภาษา.

นัทธนัย ประสานนาม. (2556). การฟื้นประวัติศาสตร์และเกียรติภูมิของชาติ: ทวิภพ ในฐานะภาพยนตร์ไทยแนวโต้กลับอาณานิคม. ใน นัทธนัย ประสานนาม (บรรณาธิการ), *นิยายแห่งนิยาม: เรื่องเล่าสมัยใหม่ในปริทัศน์การเมืองวัฒนธรรม* (หน้า 202-252). โครงการสร้างสรรค์และพัฒนาเอกสารวิชาการทางวรรณคดี ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (24 พฤศจิกายน 2548). *วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์ วรรณคดีศึกษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรม 2*. http://www.phd-lit.arts.chula.ac.th/Download/discourse.pdf

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20.* สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Hall, S. (1997). The Work of Representation. In S. Hall (Eds.), *Representation: Cultural representations and signifying*. Sage Publications, Inc; Open University Press.

Jouhki, J., & Pennanen, H-R. (2016). The imagined West: Exploring Occidentalism. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society*, *41*(2), 1-10. https://journal.fi/suomenantropologi/article/view/59639

Said, E. W. (1994). *Orientalism 25th anniversary edition with a new preface by the author*. Vintage Books.